

ΘΩΜΑΣ ΑΚΙΝΑΤΟΣ (ΑΚΙΝΑΤΗΣ)

● Του Μητροπολίτη Προύσης Ελπιδοφόρου Λαμπριανίδη
Αναπληρωτή Καθηγητή Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ

- Β' ΜΕΡΟΣ -

ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑ

Η ακινάτεια περιουλογή περί κτίσεως εξελίσσεται σε τρία επίπεδα:

- προέλευση των όντων¹
- διάκριση των κτιστών όντων²
- κυβέρνηση και διατήρηση του κόσμου³

Μιλώντας για την προέλευση των όντων ο Ακινάτος εξακριβώνει ότι ο Θεός είναι η πρώτη αιτία των κτιστών πραγμάτων. Ούτως εξελίσσει την θεωρία της κτίσης και χαράζει μια ασφαλή οδό για

την ιδέα της αρχής του κόσμου και της κίνησης, που κατά τον ΙΓ' αιώνα εξελίχτηκε συχνά σε μια αντιχριστιανική οδό και υπό τον πρίσμα της φιλοσοφίας του Αριστοτέλους και του *Ibn Rushd*.

Το δεύτερο επίπεδο περιουλογής ξεκινά με γενικές παρατηρήσεις για την θεία αρχή της διαφοροποίησης της δημιουργίας, την διάκριση κακού και καλού και την αιτία του κακού.

Τα δημιουργήματα συμπεριλαμβάνουν αποκλειστικά όντα με διαστάσεις: τους αγγέλους, πνευματικές ουσίες και τους ανθρώπους, που είναι μια σύνθεση ψυχής και σώματος.

Η ακινάτεια αγγελολογία ισχυρά βασισμένη στην θεολογία του Διονυσίου Αρεοπαγίτου, εξηγεί

την ουσία των αγγέλων, την νόησή τους, την γνώση τους, την βουλή τους, το πώς της δημιουργίας τους, την ανάληψή τους στην υπερφυσική διάσταση, τις δυνατότητές τους, την αμαρτία τους και την πτώση τους.

Η περιουλογή περί των σωμάτων είναι μια συστηματική έκθεση του βιβλικού εξαήμερου.

Στην πλατιά έκθεση περί του ανθρώπου φανερώνεται η φιλοσοφική και αριστοτελική θέση του Ακινάτου. Τη θεολογική σκοπιμότητα του ακινάτειου έργου επιβάλλει η φύση του ανθρώπου να θεωρείται και να ερευνάται από πνευματική άποψη.

Η σωματική πλευρά του ανθρώπου θεωρείται σε σχέση με την ψυχή. Η ακινάτεια θεολογική ανθρωπολογία διαιρείται σε δύο τμήματα:

● φιλοσοφική έκθεση περί της φύσεως του ανθρώπου⁴

● θεολογική ερμηνεία περί της δημιουργίας του πρώτου ανθρώπου⁵

Όσο αφορά στην φύση του ανθρώπου, ο Αγγελικός Διδάσκαλος εκθέτει, έστω και περιληπτικά, την ψυχολογία του. Επίσης ασχολείται με την ουσία του⁶, με τις δυνάμεις του⁷ και με την ψυχική του δραστηριότητα⁸.

Ο Ακινάτος εκθέτει την θεωρία της ψυχής ως μοναδικής ουσίας του ανθρώπου. Στη διαίρεση των ικανοτήτων και δυνάμεων του ανθρώπου, εκ των οποίων υπογραμμίζει την ουσιαστική και πραγματική διάκριση από την ουσία της ψυχής, δέχεται την επιρροή του σταγειρίτη (Αριστοτέλη) και του Avicenna.

Όσο αφορά στις δραστηριότητες της ψυχής, εκθέτει στο πρώτο μέρος της Σούμματος τις ενέργειες της νόησης, ενώ στο δεύτερο ασχολείται με τις ενέργειες και *habitus* της βούλησης και της ορεκτικής ικανότητας του ανθρώπου, λόγω του ηθικού χαρακτήρα τους.

Η έκθεση της νοητικής δραστηριότητας παρουσιάζεται υπό την μορφή τέλειας *ψυχολογίας της γνώσεως*⁹ υπό την επιρροή του Αριστοτέλους και χωρίς να αποκλείονται στοιχεία της αυγουστίνειας θεολογίας.

Όπως ήδη λέχθηκε, ο Ακινάτος ασχολείται σε τρίτη φάση με την θεία κυβέρνηση του κόσμου, γενικά και ειδικά¹⁰. Εκδηλώσεις αυτής της κυβέρνησης τυγχάνουν

η διατήρηση του κόσμου, και η θεία κίνηση όλων των κτισμάτων.

Συμπληρώνοντας την προηγούμενη έκθεση επί τους ασωμάτους, ο δομινικανός μοναχός μελετά λεπτομερώς την επιρροή των αγγέλων, τόσο μεταξύ τους, όσο και επί τα κτιστά και τον άνθρωπο¹¹.

Η περιουλογή περί της δημιουργίας καταλήγει με τρία θέματα που αφορούν την ανθρώπινη αιτιότητα: η νοητική επιρροή του ανθρώπου επί του πλησίον (ψυχολογία της παιδαγωγίας), η δράση του επί της ύλης και ο πολλαπλασιασμός του ανθρωπίνου γένους.

ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ

Ο Ακινάτος δέχεται όλη την βιβλική και την προηγούμενη θεολογική -λατινική και ελληνική- παράδοση της διδασκαλίας περί Χριστού. Με συστηματική επιδεξιότητα την αναδιοργανώνει σε μεγαλειώδη και μοναδική προοπτική θεοκεντρικού χαρακτήρα αλλά σεβόμενος τον άνθρωπο.

Η διδασκαλία περί Χριστού Σωτήρα του κόσμου συμπυκνώνεται στο τρίτο μέρος της θεολογικής Σούμματος¹² και αποτελείται από δυο τμήματα. Το πρώτο ασχολείται με το μυστήριο της ενσάρκωσης, δια της οποίας ο Λόγος του Θεού γίνεται άνθρωπος για να σώσει τον άνθρωπο¹³. Το δεύτερο ασχολείται με τα μυστήρια της ζωής, τα πάθη, τον θάνατο και την δόξα του ενσάρκωμένου Λόγου¹⁴.

Χριστός, οδός σωτηρίας

Ο δημιουργός Θεός υπερέχει των πάντων. Τα κτίσματα προέρχονται από τον Θεό ως αρχή τους (*exitus*), αλλά και επιστρέφουν (*reditus*) σε Αυτόν ως τελευταίο σκοπό και σωτηρία. Όσο αφορά στους ανθρώπους, ο Χριστός είναι η οδός, ούτε περισσότερο, αλλά ούτε λιγότερο. Ο Χριστός, «ως άνθρωπος, είναι για μας η οδός για να φθάσουμε στον Θεό»¹⁵, «στον Εαυτό του μας έχει φανερώσει την

¹ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 44-46.

² THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 47-102.

³ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 103-119.

⁴ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 75-89.

⁵ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 89-102.

⁶ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 75-76.

⁷ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 77-83.

⁸ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 84-89.

⁹ GRABMANN, M., *Introducción a la Suma Teológica de Santo Tomás de Aquino*, Librería Editorial Santa Catalina, Bs. As., 1942, σελ. 160.

¹⁰ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 103-119.

¹¹ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 106-114.

¹² THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, III, qq. 1-59.

¹³ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, III, qq. 1-26.

¹⁴ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, III, qq. 27-59.

¹⁵ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q. 2, *Proem*.

¹⁶ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, III, *prol*.

οδό αλήθειας»¹⁶.

Ο Ακινάτος μετατρέπει την κλασική δυτική σωτηριολογία σε δυο σημεία:

● Διαιρεί για πρώτη φορά την διδασκαλία περί σχηματισμού του προσώπου του Χριστού¹⁷ από την διδασκαλία περί του σωτήριου έργου του¹⁸.

● Χωρίς να συγκεντρωθεί αποκλειστικά στην ενσάρκωση και στα πάθη του Χριστού, ο Ακινάτος ενσωματώνει μεταξύ αυτών των δυο σωτήριων σημείων τα επεισόδια της ζωής του Χριστού, τα οποία ως μυστήρια του ενσαρκωμένου Λόγου του Θεού επηρεάζουν την ζωή των ανθρώπων¹⁹.

Όσο αφορά στην αιτία της ενσαρκώσεως, ο Ακινάτος απαλύνει την κρίση του: δεν θεωρεί αδύνατη την «*απόλυτη ενσάρκωση*» (ο Χριστός θα είχε ενσαρκωθεί μολονότι ο Αδάμ δεν είχε αμαρτήσει) προβαλλόμενη από τους φραγκισκανούς θεολόγους και έπειτα από τον Duns Scotus, αλλά η κλασική ερμηνεία της Γραφής, που γίνονταν στη Δύση, τον πείθει να προτιμά την αντίθετη θέση: η ενσάρκωση ήταν η απάντηση του Θεού προς την αμαρτία του πρωτοπλάστου Αδάμ. Ήταν αναγκαίο να υπάρχει ένας συμφιλιωτής, ένας λυτρωτής της κτίσης. Αυτήν την ιδέα ο Θωμάς την παισιώνει στην μεγαλύτερη έννοια της ουσίας του Θεού ως καθαρής αγάπη, που φθάνει σε όλους τους ανθρώπους. Αυτό σημαίνει ότι ο Θεός δεν κλείνεται στον Εαυτό του, αλλά εξέρχεται και ενώνεται με το δημιουργήμα του, και αυτή η ένωση έχει σαν σκοπό την σωτηρία του ανθρώπου²⁰.

Αυτήν την ένωση ο Θωμάς την θεωρεί ως union –ένωση- θεότητας και ανθρωπότητας στο πρόσωπο και την υπόσταση του Λόγου, κατά την γραμμή της Χαλκηδόνας²¹. Χάρη στην ένωση της ψυχής του με τον Λόγο, ο Χριστός βρισκόταν σε μια τέτοια εγγύτητα με τον Πατέρα, που δοκίμασε την μεγαλύτερη επιρροή της θείας χάριτος: το πλήρωμα της χάριτος τον πλήρωσε και διαισθάνθηκε σε Αυτόν. Διό και ως Θεάνθρωπος ο Χριστός είναι η πηγή χάριτος για τον άνθρωπο. Η βαθύτερη ουσία αυτής της χάριτος είναι η ένωση, ο σύνδεσμος μεταξύ Θεού και ανθρώπου²². Διό και τον Χριστό τον κοσμούν κάθε τελειότητα και κάθε μορφή γνώσεως και σοφίας.

Χριστός, αυτόνομο μέσο του Θεού

Για τον Ακινάτο η ατομική μη μειωμένη ανθρωπότητα του Χριστού έχει καίρια σημασία, λόγω της σημασίας και εμβέλειας για το σωτήριο έργο του στην γη. Ούτως, για τον δομινικανό μοναχό η ανθρωπότητα του Λόγου ως *causa instrumentalis* γίνεται η χριστολογική και σωτηριολογική έννοια με μεγαλύτερο βάρος. Ο Θωμάς βρίσκει την ιδέα αυτή – και την προοπτική που ανοίγεται – στη μελέτη των ελλήνων πατέρων. Για τον Θωμά ο Θεός δρα στον κόσμο δια των ανθρώπων ως μέσο. Την σωτηρία, ωστόσο, την πραγματοποιεί δια ενός μέσου, που διατηρείται αποκλειστικά για Αυτόν, μια και είναι ενωμένο με Αυτόν (*instrumentum conjunctum*: την ανθρωπότητα του ενσαρκωμένου Λόγου. Ούτως, η θωμιστική χριστολογία διατηρείται ολοτελώς θεοκεντρική: ο Θεός είναι ο κύριος πρωταγωνιστής, ο Χριστός είναι μόνο το μέσο και η ανθρωπότητά του είναι το μέσο της θεότητας²³.

Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι στη χριστολογία του Θωμά η ανθρωπότητα του Λόγου δεν ακυρώνεται διόλου. Ο Χριστός, μάλλον, διατηρεί την ατομικότητά του, την δύναμη και την ανθρωπινή ελευθερία του, αν και λειτουργεί στην υπηρεσία του Θεού, ενώ στον Εαυτό του ενεργείται ολοτελώς η θεία δύναμη: «Στον Χριστό η ανθρωπινή φύση ήταν μέσο της θεότητας, διό και ενεργούνταν δια της ίδιας της βούλησης εκείνης»²⁴. Συνεπώς, η θεοποιημένη ανθρωπότητα του ενσαρκωμένου Λόγου ήταν αυτόνομο μέσο της θεραπευτικής αγάπης του Θεού.

Στον αμετάκλητο σκοπό να σώσει τους ανθρώπους από την κατάρα, ο Θεός παραμένει ενωμένος με τον άνθρωπο Χριστό. Μόνο σε Αυτόν ο Θεός δρα αποκλειστικά, διό και καμία άλλη δύναμη έχει χώρο στον Θεάνθρωπο. Ο Χριστός διατηρείται εξολοκλήρου –στο είναι του, στο πράττειν και στο βούλεσθαι του- για τον Θεό μόνο, και ούτως αποβαίνει υπάκουο και αγαπητικό μέσο της θείας και θεραπευτικής δράσεως στην γη. Χάρη, λοιπόν, της ζώσας και αυτεξούσιας ενώσεως με τον Θεό, η ανθρωπότητα του Χριστού έχει μια μεσιτική αποτελεσματικότητα και ούτως δύναται να αναβλύζει χάρη και σωτηρία. Διό και όσα ο Χριστός έζησε και

έπαθε στην ανθρωπότητά του είναι σωτήρια και λυτρωτικά για μας²⁵. Όλες οι πράξεις και τα πάθη του Χριστού λειτουργούν μεσιτικά, με την δύναμη του Θεού, για την σωτηρία του γένους των ανθρώπων²⁶. Απολυτρωτική αποτελεσματικότητα είχαν όλα τα μυστήρια που πραγματοποίησε στην ανθρωπότητά του, από την σύλληψή του μέχρι την ενθρόνιση στα δεξιά του Πατρός και Θεού²⁷.

Απολυτρωτική διάσταση των παθών του Χριστού

Τα πάθη του Χριστού έχουν μείζονα αποτελεσματικότητα λόγω των χαρακτηριστικών του γεγονότος. Για να αποδώσει στα πάθη και θάνατο του Χριστού μια συγκεκριμένη σημασία, ο Ακινάτος προστρέχει στην έννοια της ικανοποίησης, ως αποφασιστικής κατηγορίας, στην οποία υποβάλλει τα αρχαία εκκλησιαστικά κίνητρα της θυσίας και του λύτρου²⁸.

Οι τρεις έννοιες, ικανοποίηση, θυσία και απολύτρωση μέσο του λύτρου, είναι συνώνυμες. Σε αυτό το σημείο, η ιδέα της αυτοθυσίας του Χριστού για αγάπη και υπακοή, που είναι ευχάριστη στα μάτια του Θεού και κατάλληλη για την συμπιλώση, έχει το ίδιο βάρος με την άλλη ιδέα της προσβολής προς τον Θεό, που επανρθώνεται δια της ικανοποίησης, που προσφέρει η θυσία του Χριστού, ο οποίος την προσφέρει διά της υπακοής. Η ικανοποίηση μέσο του εξωτερικού και αποτελεσματικού δώρου της ζωής του, επίσης δύναται να καλείται λύτρον. Σε αυτό το πλαίσιο υπερέχει η αναφορά στην απελευθέρωση από το χρέος της αμαρτίας και της ακόλουθης ενοχής.

ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ

Η Απολύτρωση για τον Ακινάτο είναι περισσότερο από την απελευθέρωση από την αμαρτία. Διό και δεν ομιλεί μόνον για τους λειτουργικούς τρόπους της ικανοποίησης, της θυσίας και του λύτρου, οι οποίοι οριοθετούνται στα πάθη και στον θάνατο του Χριστού, αλλά ομιλεί επίσης για το «*meritum*» -δίκαιη πράξη- παρόν σε όλη την επίγεια ζωή του Θεάνθρωπου Χριστού. Αλλά και προπαντός υπογραμμίζει την κοσμική αποτελεσματικότητα του αυτονόμου μέσου (*instrumentum*) της

σωτήριας αγάπης του Θεού.

Η ανθρωπότητα του Χριστού είναι, κατ' ακρίβεια, ένα μέσον, και σαν μέσον τυγχάνει αποτελεσματικό σημάδι της θείας δράσεως. Ούτως, ολόκληρη η επίγεια ζωή του Χριστού, όπως και τα πάθη του, μετατρέπονται σε αποτελεσματικότερο σημάδι αποκαλύψεως, δια του οποίου γνωρίζει ο άνθρωπος μέχρι ποιο σημείο αγαπά ο Θεός τη δημιουργία του. Σε αυτήν την αγάπη δίδεται η συγχώρηση και σε αυτήν πραγματοποιείται η ανθρωπινή σωτηρία²⁹.

Μετά τα σωτήρια γεγονότα –πάθη, θάνατος, ανάληψη και ενθρόνιση- ο άνθρωπος δεν έχει πλέον άμεση επαφή με την ανθρωπότητα του Χριστού. Αλλά υπάρχει η δυνατότητα μιας πνευματικής επαφής –*contactus spiritualis*- , δια της οποίας φθάνει στον άνθρωπο μια πνευματική δύναμη από τον Χριστό³⁰. Αυτή η πνευματική επαφή πραγματοποιείται δια της συνειδητοποίησης της ανθρωπίνης ιστορίας του Χριστού –δηλαδή του μεσιτικού σημείου- που εκπνέει πίστη και αγάπη. Με αυτόν τον τρόπο φθάνει στον άνθρωπο το σωτήριο αποτέλεσμα της ζωής και του θανάτου του Χριστού, «*δια της πίστεως, της αγάπης και των μυστηρίων της πίστεως*».³¹

Συνεχώς παρατηρείται ο οριστικός και αποφασιστικός ρόλος που έχει η αγάπη του Θεού στην ακινάτεια σωτηριολογία. Αυτή η αγάπη αφενός μεν οριοθετεί την ιστορική ύπαρξη του Θεάνθρωπου, αφετέρου δε μας κινεί τους ανθρώπου να δώσουμε μια ανάλογη απάντηση. Η απολύτρωση έχει την βαθύτερη ρίζα στο μυστήριο της αγάπης του Θεού προς τον άνθρωπο και στη ριζική και ερωτική σύνδεση του Χριστού με τους «*συναθρώπους*» του. Ούτως ο Χριστός πραγματοποιεί την απολύτρωση και ούτως μας προδιαθέτει στην ελευθερία της πίστεως και της αγάπης. Ο Θεάνθρωπος διανύει την οδό της αγάπης –*via caritatis*- και μας την ανοίγει για να βαδίζουμε εμείς ακολουθώντας τα ίχνη του.

III- Έργα Θωμά Ακινάτου

Ο Θωμάς ο Ακινάτης είναι από τους πιο καρποφόρους θεολόγους της χριστιανικής Δύσης σε αριθμό και σε διαφορετικότητα έργων.

Σε λίγο περισσότερο από είκοσι χρόνια –*τέλη του 1252 μέχρι αρχές 1274*– συνέγραψε:

¹⁷ *Χριστολογία per se: THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, qq. 1-26.*

¹⁸ *Σωτηριολογία: THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, qq. 31-59.*

¹⁹ *Σε αυτό το σημείο μπορούμε να διαπιστώσουμε την επιρροή της χριστολογικής ευλάβειας των ΙΒ και ΙΓ' αιώνων.*

²⁰ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 1.*

²¹ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 2.*

²² *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 7s.*

²³ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q.2, a.6; q. 13, a.2; q.19, a.1; q.43, a.2; q.48, a.6.*

²⁴ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q.18, a.1, ad 1.*

²⁵ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 48, a.6c.*

²⁶ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 48, a.6c.*

²⁷ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 62, a.5, ad 1.*

²⁸ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 48, a.2-4.*

²⁹ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 46, a.3, 3c primum.*

³⁰ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 48, a.6, ad 2.*

³¹ *THOMAE AQUINATIS, Summa Theologiae, III, q. 49, a.3, ad 1.*

- 891 μαθήματα στα βιβλία του Αριστοτέλους,
- 803 μαθήματα στην Αγία Γραφή,
- περισσότερο από 850 κεφάλαια στα Ευαγγέλια στην Catenea Aurea,
- 463 κεφάλαια στην Summa contra Gentiles,
- 2931 άρθρα στον Διδάσκαλο των Sententiae³²,
- 1200 κεφάλαια σε διάφορα πονήματα διαφορετικής υφής,
- 510 άρθρα στα Quaestiones Disputatae,
- 260 άρθρα στις Quaestiones quodlibetales,
- 2652 κεφάλαια στην Summa Theologiae, και λύσεις σε πάνω από 10.000 απορίες³³

Στην έκδοση της Πάρμας το έργο του Ακινάτου υλοποιείται σε 25 τόμους και στην γαλλική έκδοση του *Fretté* μόλις 34 τόμους.

Έχουν κατατάξει ερμηνευτικώς τα έργα του λατίνου αγίου οι Barbarvara, Antonio de Sena, Nicolai J. Echard, de Rubeis, και πιο σύγχρονα οι P.A. Uccelli, H. Denifle P. και Mandonnet³⁴.

Ένα χαρακτηριστικό του καθ' όλου έργου του Ακινάτου είναι η **εμβέλεια** του: σχεδόν όλα τα πεδία και οι τομείς της θεολογικής επιστήμης, από την ηθική μέχρι τη μεταφυσική, από την ομιλητική μέχρι την ερμηνευτική, από την λειτουργία μέχρι την μυστική θεολογία, από την ποιμαντική μέχρι την υψηλότερη μορφή δόγματος, εξετάζονται και παρουσιάζονται με ρωμαλέα σαφήνεια.

Ωστόσο η εμβέλεια αυτή δεν δύναται να αναφέρεται μόνο στην θεολογία. Ο Ακινάτης δεν είναι μόνο θεολόγος: είναι σπουδαίος φιλόσοφος και κάτοχος όλων των γνωστών επιστημών της εποχής του, διό και το έργο του αναγκαστικά παρουσιάζει μια ξεχωριστή φύση και προσωπικότητα –πέραν της θεολογίας του-, η οποία αντανακλάται όχι μόνο στη διαφορετικότητα της θεματολογίας του, αλλά στον τρόπο προσεγγίσεως προς τα πολύμορφα επιστητά του και στην ρωμαλέα, αυστηρή και πολύπλευρη επιστημονική του μεθοδολογία.

Το έργο του δομινικανού μοναχού είναι πολυδιάστατο και πολύπλευρο, αλλά έχει μια κοινή γραμμή: **τη σχέση λόγου και πίστεως ως διπλού συνδεδετικού κρίκου μεταξύ επιστήμης και αποκάλυψης, μεταξύ φυσικής και μεταφυσικής, μεταξύ κτιστού και ακτίστου, μεταξύ ανθρώπου και Θεού.**

III- Σύντομη Βιβλιογραφία

Για την παρακολούθηση της τεράστιας ιστορικής και δογματικής παραγωγής αναφερόμενης στον Ακινάτο, το έργο του και την εποχή του, προτείνονται:

Bibliographie thomiste, επιμέλεια των P. Mandonnet, και J. Destrez, Paris, 1921.

Από το 1924 μέχρι το 1970 το Bulletin Thomiste, επιμέλεια των δομινικανών του Le Saulchoir, Paris.

Από το 1970 η Bibliografia Tomista, επιμέλεια των δομινικανών του Angelicu, Roma.

Επίσης το παράρτημα του Revue Philosophique de Louvain περιέχει συγκεκριμένες πληροφορίες ανά τετράμηνο.

Εκδόσεις των έργων του Ακινάτου

Μεταξύ των πλήρων εκδόσεων προτείνονται:

Sancti Thomae Aquinatis, Opera Omnia, Paris, 1871-1880, σε 34 τόμους.

Sancti Thomae Aquinatis, Opera Omnia, Roma, 1882 (είναι η έκδοση λεγόμενη Leonina, διότι έγινε με εντολή του Λέοντος ΙΓ', πάπα Ρώμης. Αναμφιβόλως είναι η καλύτερη κριτική έκδοση του έργου του Ακινάτου, αν και σήμερα παρουσιάζει κάποιες ελλείψεις. Αυτή η έκδοση παρουσιάζει και τα κείμενα των σπουδαιότερων σχολιαστών του Θωμά, όπως ο Καϊετάνος και ο Σύλβεστρος από την Φερράρα.

Sancti Thomae Aquinatis, Opera Omnia: Editio taurinensis manualis, Marietti, Milano, 1948, σε 33 τόμους, με το κριτικό κείμενο της έκδοσης Leonina, επιμέλεια των P. Caramello, P. Marc, C. Pera, R. Spiazzi, M. Maggiolo, A. Guarenti, R. Cai, A. Verardo, M. Calcaterra, και J. Mathis.

Για το *Scriptum super libros Sententiarum Petri Lombardi* προτείνεται η έκδοση του M. F. Moos, Paris 1929.

Για την Summa Theologiae προτείνεται η έκδοση του Marietti, επιμέλεια του P. Caramello σε 5 τόμους, ή η έκδοση των δομινικανών της Οτάβας σε πέντε τόμους, 1941, η οποία εκτιμάται πολύ για την αναθεώρηση των πηγών και των παραπομπών, ή η γερμανική έκδοση, Μόναχο-Γράτς, 1933, με πλούσιες σημειώσεις και σχόλια.

Εκτιμάται επίσης η ελληνική μετάφραση του πρώτου μέρους της Σούμμας: Θωμά Ακινάτου, Σούμμα Θεολογική, εξελληνισθείσα υπό Ιωάννου Καρμίρη, Αθήναι, 1935.

Για την Summa contra Gentiles εκτιμάται πολύ η έκδοση του Marietti σε τρεις τόμους, επιμέλεια των P. Marc, C. Pera, P. Caramello.

Μια εξαιρετική περίληψη κειμένων για πρώτη προσέγγιση αποτελούν:

E. Gilson, Saint Thomas d' Aquin, Paris, 1925

I. Menessier, Saint Thomas d' Aquin, Paris, 1942

S. Breton, Saint Thomas d' Aquin, Paris, 1968.

Έργα για τον Ακινάτο

Δεικνύουμε μόνο κάποια πολύ σημαντικά έργα, στα οποία ο αναγνώστης δύναται να βρει ένα ρωμαλέο οδηγό και αρκετή βιβλιογραφία

Για την φιλοσοφική και θεολογική σκέψη του Μεσαίωνα

M.D. Chenu, La théologie au siècle XIII, Paris, 1957.

E. Gilson, L' esprit de la philosophie médiévale, Paris, 1932.

J. Leclercq, L' amour des lettres et le désir de Dieu, Paris, 1957.

H. de Lubac, Exégèse médiévale, Paris, 1955, 4 voll.

P. Madonnet, Siger de Brabant et l'averroïsme latin au XIII siècle, Louvain, 1911.

F. Van Steeberghen, La philosophie au XIII siècle, Louvain, 1970.

O. Vignau, La pensée au Moyen-Age, Paris, 1938.

Για την βιβλιογραφία του Ακινάτου

M.D. Chenu, Introduction a l' étude de saint Thomas d' Aquin, Paris, 1950.

Fontes vitae sancti Thomae Aquinatis, επιμέλεια των D. Prümmer, και M.H. Laurent, σε πέντε τόμους, Toulouse, 1912-1937.

A.Walz, Saint Thomas d' Aquin, Louvain, 1961.

E.H. Weber, La Controverse de 1270 a ' Université de Paris et son retentissement sur la pensée de saint Thomas, Paris, 1970.

Για την φιλοσοφική σκέψη του Θωμά Ακινάτου

S. Breton, Saint Thomas d' Aquin, Paris, 1968.

C. Fabro, Il concetto di partecipazione in san Tommaso, Torino, 1958.

C. Fabro, Partecipazione e causalità, Torino, 1961.

E. Gilson, Le Thomisme, Paris, 1948.

C. Fabro, The intensive hermeneutics of thomistic philosophy: the notion of participation, The Review of Metaphysics 27, 1974, 449-491.

A. Kenny, The five Ways. St. Thomas Aquinas' proofs of God's existence, London, 1969.

O. Lotin, Psychologie et morale au XII et XIII siècle, Louvain, 1924-1954.

J. Maritain, Les degrés du savoir, Paris, 1932.

J. Maritain, Quatre essais sur l'esprit dans sa condition charnelle, Paris, 1939.

F. Ruello, La notion de vérité chez st. Albert le Grand et

chez st. Thomas d' Aquin, Louvain, 1969.

A.D. Sertillanges, La philosophie morale de saint Thomas d' Aquin, Paris, 1922.

A.D. Sertillanges, Saint Thomas d' Aquin, Paris, 1910.

S. Vanni-Rovigui, Tommaso d' Aquino, Bari, 1973.

Για τη δομή και τα προβλήματα της Summa Theologiae

I. Biffi, Un bilanciodella recenti discusión sul piano della Summa Theologiae di san Tommaso, "La Scuola Cattolica" 91, 1963, 147-176.

A. Hayen, San Tommaso e la vita della chisa, Milano, 1966

G. Lafont, Structures et méthode dans la Somme Théologique de Saint Thomas d' Aquin, Paris-Bruges, 1961.

Για την θεολογική σύλληψη του Ακινάτου

Y.M.J. Congar, Le sens de l'économie salutaire dans la théologie de saint Thomas d' Aquin, in Festgabe J. Lortz, Baden-Baden, 1957, II, 73-122.

Y.M.J. Congar, Le moment économique et le moment ontologique dans la sacra doctrina, in melange Cheng, Paris, 1967, 155-187.

A. Gardell, Le donée révelé et la théologie, Paris, 1908, δεύτερη έκδοση 1932.

P. Rousselot, L'intellectualisme de Saint Thomas d' Aquin, Paris-Louvain, 1936, 3η έκδοση επιμέλεια του L. De Grandmaison.

Για το σύνολο των θεολογικών προβλημάτων

H. Bouillard, Conversion et Grace chez saint Thomas d' Aquin, Paris, 1941.

B. Catao, Salut et rédemption chez saint Thomas d' Aquin, Paris, 1964.

M. Seckler, Instinkt und Glaubenswille nach Thomas von Aquin, Mainz, 1962.

Initiation théologique, Paris, 1950-1954, επιμέλεια ειδικών, κατά την τάξη της Σούμμας.

R. Potvin, The Theology of the primacy of Christ according to St. Thomas and its scriptural foundations, Freiburg, 1973.

G. Re, Il cristocentrismo della vita cristiana in San Tommaso, Morcelliana, Brescia. 1968.

M. Secklet, Le salut et l'histoire. La pensée de saint Thomas d' Aquin ur la Théologie de l'histoire, Paris, 1967.

Για την πνευματική διδασκαλία

Th. Deman, La Prudence, Paris, 1949.

B. Douroux, Le développement de la foi théologique, Revue Thomiste 43, 1937, 101-115.

A. Gardeil, La structure de l'âme et l'expérience mystique, Paris, 1927.

A. Gardeil, La vrai vie chrétienne, Paris, 1935.

A. Lemonier, La vie humaine, ses formes, ses états, Paris, 1926.

I. Menessier, La Religion, Paris, 1932.

³² Πέτρος Λομβάρδος

³³ TOMAS DE AQUINO, *Suma de Teología, Tomo I, B.A.C., Madrid, MCMXLVII, σελ. 65-72.*

³⁴ GRABMANN M., *Santo Tomás de Aquino, Labor, Barcelona, 1930, σελ. 22.*